

משמעותם של ציוויי יום הכיפורים

פתיחה

בפרשת אחרי מות מובאת פרשיית יום הכיפורים והציוויים הכלולים בה. בפסוק הכולל את איסור המלאכה נאמר (ויקרא ט"ז, כט):

וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בַעֲשׂוֹר לְחֹדֶשׁ תַּעֲנֻוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזָרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם.

שני ציוויים מפורטים בפסוק זה – חיוב העינוי ואיסור עשיית מלאכה. לכאורה נראה שאין קשר בין שני ציוויים אלו: חובת העינוי ייחודית בתורה ליום הכיפורים ומזכירה את שאר הצומות שתקנו חכמים, ואילו איסור המלאכה נראה דומה לאיסורי המלאכה הקיימים בשבת ובכל המועדים. נבחן את גדריו איסור המלאכה ואת גדריו העינוי ונברוק האם אכן יש כאן שני יסודות שונים או שמא יסוד אחד כללי.

גדרו של איסור עשיית המלאכה ביום הכיפורים

נפתח באיסור המלאכה. התורה מצווה בכל המועדים על איסור עשיית מלאכה. אמנם אנו מבחינים בדרך כלל בין איסורי המלאכה בימים טובים לבין איסורי המלאכה בשבת וביום הכיפורים. איסורי המלאכה בימים טובים אינם כוללים מלאכת אוכל נפש, ואילו איסורי המלאכה בשבת וביום הכיפורים כוללים גם מלאכת אוכל נפש. נראה אם כן, שיום הכיפורים דומה בהגדרת איסור המלאכה לשבת, בניגוד לשאר המועדים.¹ חיזוק לטענה זו מתקבל לכאורה מן המשנה במגילה (א', ה): "אין בין שבת

1. אמנם יש שטענו (יראים השלם סימן שו) שבעצם איסור המלאכה ביום הכיפורים שווה לאיסורי מלאכה בשאר ימים טובים אלא שבו לא שייך ההיתר של מלאכת אוכל נפש, כפי שכתב: "ואם באת לומר יום הכיפורים נמי איקרי מועד ונאמר בו מקרא קדש נתיר בו אוכל נפש שתי תשובות בדבר חדא שאין אוכל נפש ביה"כ שהרי אסור באכילה ושתיה ומאחר שאסרת בו אוכל נפש אין לנו ללמוד הנאת הגוף ומלאכת מצוה שהיא הנאת הנשמה שהתרנו ביום טוב שלא לחצאין דברה תורה ללמוד". אמנם מחילוק העונשים ביניהם (ביום טוב מלקות וביום הכיפורים כרת) משמע שאין להשוות ביניהם, וכן נראית כוונת היראים בתשובתו השנייה "ועוד אין לנו ללמוד מפסח אלא הדומין לו שהן בלאו כמותו ולא ללמוד היתר וקולא על החמור ממנו שדבר הנראה יותר יש לנו לדרוש. כן נראה לי הטעם עד יורו לי צדק ואחריו ארדוף".

ליום הכיפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת", משמע ש"לכל דבריהם זה וזה שווים". כך גם נראה מלשונו המפורטת של הרמב"ם בתחילת הלכות שביתת עשור (א', ב):

כל מלאכה שחייבין על זדונה בשבת סקילה חייבין על זדונה בעשור כרת, וכל שחייבין עליו קרבן חטאת בשבת חייבין עליו קרבן חטאת ביום הכפורים, וכל דבר שאסור לעשותו בשבת אע"פ שאינו מלאכה אסור לעשותו ביום הכפורים, ואם עשה מכין אותו מכת מרדות כדרך שמכין אותו על השבת, וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום הכפורים, וכל שאסור לאמרו או לעשותו לכתחלה בשבת כך אסור ביום הכפורים, כללו של דבר אין בין שבת ליום הכפורים בענינים אלו אלא שזדון מלאכה בשבת בסקילה וביום הכפורים בכרת.

אך האם העובדה שהגדרות האיסור מקבילות מלמדת שגם מטרות האיסור דומות? האם מטרת איסור המלאכה בשבת מקבילה למטרתו ביום הכיפורים?

נראה שניתן להוכיח על ידי הברדלים דקים בין האיסורים שאלו שתי מטרות שונות. ההבדל הראשון המופיע בגמרא (שבת קיד, ב) מובא ברמב"ם מיד בהלכה הבאה לאחר ההלכה שהובאה לעיל (הלכה ג):

ומותר לקנב את הירק ביום הכפורים מן המנחה ולמעלה, ומהו הקינוב שיסיר את העלים המעופשות ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה, וכן מפצעין באגוזין ומפרדין ברמונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש, ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק ובפציעת אגוזים ובפרידת רמונים כל היום.

יום הכיפורים, בניגוד לשבת, מותר בקניבת ירק. נחלקו הראשונים במקור איסור קניבת הירק,² אך אף שלדעת רוב הראשונים האיסור אינו אלא מדרבנן מעניין לראות שכשדנה הגמרא בעניין היא מביאה פסוקים מן התורה³ ("תנא, מנין ליום הכפורים

2. הראשונים נחלקו מהו בדיוק האיסור (חלק מהמחלוקת נובעת מהשאלה מה הפירוש של קינוב - שטיפה, חתיכה וכדומה) לשיטת התוספות שם גזירה משום טוחן, לשיטת הריטב"א שם בשם הרמב"ן משום תיקון מאכל, ומרש"י משמע שהאיסור הוא משום הכנה מקודש לחול.

3. עיין תוספות שם (ד"ה אלא לקניבת ירק): "נראה לר"י דאסמכתא בעלמא הוא דאי מדאורייתא ביה"כ נמי ליתסר". אמנם ראה ריטב"א שם (ד"ה יום הכיפורים וד"ה מותר) המבאר שאמנם זהו איסור מדברי חכמים, אך הוא כלול באיסור הכללי של התורה ("וקשה לי דהא קניבת ירק אינה מלאכה ודאי אלא שבות דרבנן... ויש לומר דהא כתיבנא במסכת ראש השנה [דאע"ג] דרבירים שהם משום שבות פרטיהן מדרבנן מכל מקום יש שבות כללי מן התורה, שאם לא כן אין לנו מנוחה בשבת מן התורה דהא כל מקח וממכר מותר, אלא ודאי שבות כללי דאורייתא ומסרו הכתוב לחכמים ופרטיהן מדרבנן..."). וזאת ברומה לדברי הרמב"ן המפורסמים בפירושו לתורה (ויקרא כ"ג, כד) ביחס לאיסורי השבות בשבת

שחל להיות בשבת שאסור בקניבת ירק - תלמוד לומר שבתון - שבות. למאי? אילימא למלאכה - והכתיב לא תעשה כל מלאכה. אלא לאו - אקניבת ירק, שמע מינה".

הנימוק המופיע להיתר זה הוא "מפני עגמת נפש", ופירש רש"י (קטו, א דיבור המתחיל "מותר בקניבת ירק")⁴: "שהוא שואף ומצפה לעת אכילה, ואיכא עגמת נפש טפי", דהיינו כיוון שכאן יהיה לו יותר עגמת נפש (עינוי) אם יעשה מלאכה - המלאכה מותרת לו. ניתן להבין את הנימוק כנימוק מקומי למלאכה מסוימת, אמנם נראה שניתן ללמוד מכאן עיקרון כללי - מטרת איסור המלאכה ביום הכיפורים איננה המנוחה (כמטרתו בשבת) אלא העינוי. כחלק מעינויי יום הכיפורים נאסרה גם המלאכה. נראה שיסוד זה עולה כמעט בפירוש מדברי רש"י על הגמרא שהובאה לעיל (קיד, ב ד"ה אלא לאו):

ובשאר יום הכפורים שרי לעגמת נפש,⁵ ואף על גב דכתיב ביה נמי שבתון שבות - לאו ממלאכה הוא, אלא מכל דבר המעכב מלהתענות, מדרסמכינן לוענינתם, הכי דרשינן לה בפרק בתרא דיומא (עד, א) לרחיצה וסיכה ודומין להם.

ונראה שכבר קדמני הצפנת פענח בחידוש זה ואף הסיק מכאן מסקנה הלכתית לגבי איסור טרחא: ישנם דברים בשבת שנאסרו לא משום המלאכה שבהם אלא משום הטרחה שבהם. כיוון שמטרת איסור המלאכה בשבת היא להביא למנוחה גזרו חכמים גם על דברים שאמנם אינם מלאכות אך יש בהם טרחה. לפי היסוד שכתבנו ניתן להסיק שביום הכיפורים אין מקום לאיסורים אלו, שהרי כל מטרת איסור המלאכה ביום הכיפורים היא להביא לעינוי ולא לגרום למנוחה, ואם כן אין מקום לאיסור מלאכות משום הטרחה שבהם. ואכן כך כתב הצפנת פענח להלכה (צפנת פענח תניינא עמ' 174, סוף טור א):

והגדר הוא... דטרחא בלא מלאכה אסור מן התורה⁶ בשבת ויום טוב וגם בחול המועד משום גדר מנוחה ושמחה אך לא ביום הכיפורים... מחמת עינוי וזהו קניבת ירק.

שמקורם הוא מהחיוב הכללי של "שבתון" שבא למנוע את הפיכת יום השבת ליום עבודה (אף בדברים המותרים).

4. אמנם בפרשנים אחרים (ראה בעל המאור, רמב"ן, רשב"א, מאירי, ור"ן) מופיעים כיוונים הפוכים לפירוש רש"י (שטעם ההיתר הוא כדי שלא יצטער במוצאי יום הכיפורים), אך לצורך ביסוס ראשוני לרעיון היסודי נלך בעקבות פירוש רש"י.

5. וכפי שכתב רש"י בעמוד הבא שבקינבו הירק יש עינוי נפש "שמתקן ואינו אוכל, והרי קרוב לעינוי - שרי, ודווקא מן המנחה ולמעלה, שהוא שואף ומצפה לעת אכילה, ואיכא עגמת נפש טפי".

6. כנראה שהצפנת פענח מתבסס על הסברו של הריטב"א לגמרא המבאר ששורש איסור קניבת ירק מן התורה.

נראה אם כן, שישנן שתי מטרות שונות באיסורי המלאכה בשבת וכיום הכיפורים. בשבת מטרות האיסור היא להביא למנוחה ואילו ביום הכיפורים מטרות האיסור להביא לעינוי.⁷ נראה שהדבר נרמז בפסוק שהבאנו בתחילת המאמר המלמד על איסור המלאכה ביום הכיפורים (ויקרא ט"ז, כט): "והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם" ניתן לקרוא את הפסוק בצורה כזו: כיצד תענו את נפשותיכם? וכל מלאכה לא תעשו (ברור שאין כוונתנו לבטל את חובת הצום, אלא שהפסוק מקשר בין העינוי לבין המלאכה, וחלק מהעינויים ביום הכיפורים הם איסורי המלאכה). כמובן שאין הכוונה במושג עינוי לצער ולכאב, אלא לפרישות מסוימת מחיי החומר, ולקמן נרחיב בביאור יסוד זה.

נראה שניתן לעמוד על ההבדל גם מתוך השוני שבין העונש על חילול שבת לעונש על חילול יום הכיפורים. בשבת העונש הוא בידי אדם, סקילה, ואילו ביום הכיפורים העונש הוא בידי שמים, כרת. ברמה הפשוטה ניתן להבין שהסיבה לשוני זה קשורה לרמת חומרת העבירות: חומרת יום הכיפורים פחותה משבת, ולכן גם רמת עונשו פחותה. אמנם נראה שניתן להבין שאלו שני מישורים שונים: בשבת ישנו גם מישור של מצווה חברתית, המנוחה,⁸ בנוסף למישור של בין אדם למקום (הזכרת בריאת העולם), ולכן העונש הוא בידי אדם, ואילו יום הכיפורים כל כולו בין אדם למקום ועל כן העונש גם הוא "בין אדם למקום".⁹ נראה שזהו עומק פירוש המשנה במגילה: "אין בין שבת ליום הכיפורים", אמנם התורה השוותה את איסורי שבת ויום הכיפורים מבחינה חיצונית, אך אל תטעה - "זה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהיכרת", יש כאן שתי מטרות שונות ואין לערב ביניהם.

ייתכן שבשאלה זו נחלקו התנאים במסכת שבת (ט"ו, ג) שם נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא ביחס בין קדושת יום הכיפורים לקדושת שבת לגבי האיסור להכין מיום שקדושתו חמורה ליום שקדושתו פחותה:

7. הקשר בין איסור המלאכה לעינוי יבואר יותר בהמשך המאמר.
8. כפי שניסח עיקרון זה הרמב"ם במורה נבוכים (ג, מג): "אמנם עניין השבת טעמו מפורסם ואין צריך לביאור, כבר נודע מה שבו מהמנוחה עד שיהיה שביעית חיי האדם בהנאה ובמנוחה מן העמל והטורח שלא ימלט ממנו קטן וגדול, עם מה שמתמיד ומקיים הדעת הנכבד מאד לדורות, והיא האמונה בחדוש העולם".
9. אין הכוונה שעונש בידי אדם קשור בהכרח לחטא בין אדם לחברו, אלא שייתכן וזהו אחד מהגורמים המשפיעים על צורת הענישה (ובמקום שהחטאים דומים מאוד וההפרש הוא רק בעונש נראה שיש לכך משקל מכריע).

ר' ישמעאל אומר מקפלין את הכלים ומציעין את המטות מיום הכפורים לשבת וחלבי שבת קריבין ביום הכפורים ר' עקיבא אומר לא של שבת קריבין ביום הכפורים ולא של יום הכפורים קריבין בשבת.

אולי ניתן להסביר שהתנאים נחלקו במשמעות איסור המלאכה ביום הכיפורים: לשיטת רבי ישמעאל איסור המלאכה שביום הכיפורים שווה לאיסור המלאכה שבשבת, ומכיוון שעונשו של יום הכיפורים הוא כרת ולא מיתת בית דין הרי שהוא פחות בחומרתו משבת וממילא פחות בקדושתו. אמנם לשיטת רבי עקיבא יום הכיפורים ושבת הם שני מישורים שונים שלא שייך להשוות ביניהם, ולהבנתו השוני בעונש אינו מלמד על חומרת היום אלא על המשמעות השונה של האיסור. ההלכה נפסקה כשיטת רבי עקיבא (רמב"ם תמידין ומוספין א', ז).¹⁰

נראה ששיטת רבי עקיבא זו עקבית ומתבטאת בעוד שתי מחלוקות שונות:

א. במסכת מגילה נחלקו התנאים ביחס למספר העולים לתורה בשבת וביום הכיפורים (כג, ב):

ביום טוב - חמשה וביום הכפורים - ששה, ובשבת - שבעה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: ביום טוב - חמשה, וביום הכפורים - שבעה, ובשבת - ששה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן.

נחלקו התנאים במספר העולים ביום הכיפורים ובשבת. אם נתבונן ביחס בין יום הכיפורים לשבת נראה שהמחלוקת מקבילה למחלוקת בגמרא בשבת: לשיטת רבי ישמעאל מספר העולים בשבת גדול ממספר העולים ביום הכיפורים כיוון שקדושתו גדולה ואילו לשיטת רבי עקיבא מספר העולים ביום הכיפורים גדול יותר כיוון שבהיבטים מסוימים קדושתו גדולה אף מקדושת השבת.

ב. במסכת חולין (קא, ב) מובאת מחלוקת תנאים בנוגע למספר הקרבנות שמתחייב בהם החוטא ביום הכיפורים שחל בשבת. הגמרא הופכת את דעות התנאים בכרייתא ולאחר ההפיכה יוצא שלשיטת רבי יוסי הגלילי החוטא חייב קרבן אחד ואילו לשיטת רבי עקיבא חייב שני קרבנות. כבר כאן רואים שלשיטת רבי עקיבא אלו שני איסורים שונים,¹¹ אך מעניין ביותר לראות את לשון התוספות רא"ש במקום. בהמשך הגמרא שם אביי הציע להסביר שלשיטת רבי יוסי הגלילי במקרה שהזיד בשבת ושגג ביום הכיפורים פטור מכיוון שאיסור המלאכה בשבת יותר חמור מהאיסור ביום הכיפורים,

10. מעניין שמחלוקת זו הובאה בגמרא בסמיכות לסוגיית היתר קניבת ירק שהובאה לעיל (דף קיד).

11. עיין ברמב"ן שם שמעיר שהמחלוקת לא קשורות רק לסוגיית "איסור חל על איסור" וייתכן שאף לשיטות ש"איסור חל על איסור" כאן יביא רק קרבן אחד כיוון ששני האיסורים בעלי משמעות דומה. משמע שלשיטת החולק משמעות האיסורים אינה דומה.

וממילא אם עבר במזיד על איסור שבת החמור ברור שאילולא היה שוגג ביחס ליום הכיפורים היה עובר גם עליו. החיוב בקרבן על עבירה שנעשית בשוגג קיים בתנאי שהיה 'שב מידיעתו', דהיינו שאם היה יודע ולא היה שוגג לא היה עובר את העבירה, אך אם בכל מקרה היה עובר אינו חייב קרבן. לשיטת רבי עקיבא גם במקרה זה נחשב 'שב מידיעתו' וחייב. מבאר התוספות רא"ש:¹²

שגג בשבת והזיד ביום הכפורים חייב. וקרי' ביה שב מידיעתו דשבת חמירא ליה מיום הכפורים דאית ביה מיתת בית דין, וכן שגג ביום הכפורים והזיד בשבת נמי שב מידיעתו הוא דיום הכיפורים חמירא ליה שהוא יום מחילה וסליחה ואסור באכילה.

הרא"ש מסביר שיש צד שיום הכיפורים חמור יותר משבת ולכן העובדה שמזיד בשבת לא מחייבת שהיה מזיד גם ביום הכיפורים. הרא"ש מקשר את חומרת איסור המלאכה ביום הכיפורים לאיסור האכילה, ונראה מדבריו שיסוד איסור המלאכה ביום הכיפורים איננו לצורך מנוחה ונחת אלא דומה לאיסור האכילה ביום זה. מעניין לראות שאחת הראיות שמביא הצפנת פענח שהובא לעיל ליסוד זה מופיעה בספרא שככל הנראה באה מבית מדרשו של רבי עקיבא.¹³ בספרא לפרשת אמור נדרש (פרשה יא):

יכול תהא שבת בראשית אסורה בכולם תלמוד לומר שבתון הוא לכם ועיניתם, הוא אסור בכולן ואין שבת בראשית אסור בכולן.

מקשה הצפנת פענח שלכאורה תמוה מה הקשר בין שבת בראשית לעינויי יום כיפור? מדוע הספרא נדרש לפסוק כדי להוכיח שבשבת אין חובת עינוי? ומי שב שבתון שאיסור המלאכה, השווה בשבת וביום הכיפורים, בא ביום הכיפורים למטרת עינוי ניתן היה להבין שזו מטרתו גם בשבת, ולכן נדרש פסוק כדי להוכיח שלא כך הוא אלא ישנה מטרה שונה לאיסור המלאכה בשבת.¹⁴ ניתן להביא שתי השלכות מעניינות לחידוש זה:

12. כן הקשה גם בתוספות אך בתירוצו לא מופיעות המילים האחרונות.
13. כפי שמובא בגמרא בסנהדרין (פו, א): "סתם מתניתין רבי מאיר סתם תוספתא רבי נחמיה סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי רבי שמעון וכולהו אליבא דרבי עקיבא".
14. ייתכן ויש קשר בין מחלוקת זו בין רבי ישמעאל ורבי עקיבא למחלוקתם בסוף מסכת פסחים האם ברכת הפסח פוטרת את של זבח כשיטת רבי ישמעאל או "לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו" כשיטת רבי עקיבא. גם שם נחלקו האם קרבן הפסח מורכב על גבי קרבן הזבח שבו או שאלו שני תחומים נפרדים.

הראשונה, ישנה שיטה בדברי האמוראים,¹⁵ שיטת רפרם (יומא סו, ב), הסוברת שאין איסור תחומין¹⁶ והוצאה מרשות לרשות ביום הכיפורים: "אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום הכפורים". ייתכן שאף שיטה זו רומזת לחילוקנו: מטרת איסורי ההוצאה ותחומין בשבת היא כחלק מההתכנסות לבית, "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי"¹⁷ (שמות ט"ז, כט), וייתכן שאין למטרה זו שייכות כלל ליסוד העינוי שבמלאכות ועל כן איסורים אלו לא נאסרו ביום הכיפורים. כמוכן שהגדרה זו של איסורי תחומין והוצאה איננה ברורה ומוחלטת, ואכן נחלקו אמוראים¹⁸ (וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך אורח חיים תט"ז, ד) על שיטת רפרם.

דין נוסף שניתן להביא ממנו ראייה ליסוד זה הוא חיוב שביתת בהמה ושביתת עבד כנעני ביום הכיפורים. לשיטות חלק מהאחרונים¹⁹ אין חיוב על שביתת בהמה ועבד ביום הכיפורים, כפי שכתב בשאגת אריה (סימן עג): "ולעניין הלכה נראה לי שאיסור שביתת עבד ובהמה אינו נוהג ביום הכיפורים". לפי החילוק שהובא לעיל הדבר מסתבר: טעמם של חיובי שביתת הבהמה והעבד התבאר בפסוק בפירוש "למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר" (שמות כ"ג, יב), ועל כן נראה שאין להם קשר לאיסור המלאכה ביום הכיפורים, איסור שמטרתו אינה המנוחה החברתית. לא יעלה על הדעת שנחייב את הבהמה לשבות ממלאכה לצורך עינויה או עינויו של אדוניה.²⁰

מדברנו עולה שביום הכיפורים אין שתי מערכות שונות, חיובי העינוי ואיסורי המלאכה, אלא הכול כלול תחת מערכת אחת. ניתן להביא מספר ראיות המצביעות על הקשר שבין חיוב העינוי ביום הכיפורים לאיסור המלאכה שבו:

א. אחת הראיות שמביא הצפנת פענח שהובא לעיל²¹ היא מסוגיות הגמרא ביומא המשוות בין איסור המלאכה לאיסור העינוי. סוגיה אחת מופיעה בגמרא ביומא בדף עד, ב:

15. הלמדים זאת מדברי תנאים, עיין שם.
16. אף שרפרם דיבר על הוצאה כתבו הראשונים שמתייחס גם לתחומין כיוון שנלמדו מאותו פסוק (ר"ח יומא שם, ורבנו אליקים שם, שאגת אריה סימן ע) אמנם עיין נודע ביהודה תניינא אורח חיים סימן מו.
17. עיין עירובין יז, ב; נא, א שם נדרש הפסוק להוצאה ולתחומין.
18. עיין כריתות יד, א "דרפרם ברותא היא".
19. שאגת אריה סימן עג; ראש יוסף מגילה ז, ב; שו"ת חסד לאברהם אורח חיים סימן נט. ועיין שו"ת ערוגת הבושם אורח חיים סימן קפו אות ו.
20. כמוכן שהעבד מצווה מצד עצמו לשבות ביום הכיפורים אך אין זו מצווה על אדונו.
21. עיין שם שמבליע בדבריו ראיות נוספות.

תנו רבנן: תענו את נפשתיכם, יכול ישב בחמה או בצנה כדי שיצטער, תלמוד לומר וכל מלאכה לא תעשו. מה מלאכה - שב ואל תעשה, אף ענוי נפש - שב ואל תעשה.

סוגיה שנייה מופיעה בגמרא בדף פא, א:

יכול לא יהא מוזהר על תוספת מלאכה, אבל יהא מוזהר על תוספת עינוי. ודין הוא: ומה מלאכה שנוהגת בשבתות וימים טובים - אינו מוזהר עליה, עינוי שאינו נוהג בשבתות וימים טובים - אינו דין שלא יהא מוזהר עליו? אבל אזהרה לעינוי של יום עצמו לא למדנו מניין. לא יאמר עונש במלאכה - דגמר מעינוי, ומה עינוי שאינו נוהג בשבתות וימים טובים - ענוש כרת, מלאכה שנוהגת בשבתות וימים טובים - לא כל שכן? למה נאמר? מופנה להקיש ולדון ממנו גזרה שוה: נאמר עונש בעינוי, ונאמר עונש במלאכה. מה מלאכה - לא ענש אלא אם כן הזהיר, אף עינוי - לא ענש אלא אם כן הזהיר.

מגמרות אלו עולה יחס ברור בין איסורי המלאכה שביום הכיפורים לדיני העינוי שבו, עד כדי כך שחלק מגדרי העינוי ביום הכיפורים (שב ואל תעשה) נלמדים מהגדרת איסור המלאכה שבו.

ב. ראיה מעניינת ליסוד זה ניתן להביא מדיני שעיר המשתלח. המשנה ביומא (ו', ה) מלמדת שלמשלח את השעיר הותרו איסורי אכילה ושתייה, "על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים". בבבאור דין זה התחבטו המפרשים, האם הוא מדיני פיקוח נפש או שמא זהו דין מיוחד במשלח את השעיר.²² הרמב"ם פוסק (עבודת יום הכיפורים ג', ז): "על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים, אם כשל כחו וצריך לאכול אוכל", ובבבאור דבריו נחלקו המפרשים: במעשה רוקח שם כתב שההיתר הוא חלק מדיני פיקוח נפש. אך לעומתו באר בפירושו האור שמח²³ שיש כאן היתר מיוחד:

פשטיות דברי רבינו דהותרה לו לאכול אף אם אינו מסוכן, רק שלא יוכל להביאו לעזאזל, נדחה מפני זה ענוי דיום הכיפורים, וכמו שהותרה לו שבת וטומאה.

הקשו האחרונים מהו המקור לדין זה.²⁴ אולם, הקושיה מבוססת על ההנחה שאיסור המלאכה שביום הכיפורים אינו חלק ממהות היום אלא דומה לאיסור המלאכה בשבת, ועל כן הלימוד שלמדה הגמרא ששילוח השעיר דוחה מלאכת יום הכיפורים (כריתות יד, א בדומה לשאר עבודה שדוחה שבת כפי שנלמד בגמרא בפסחים סו, א) אינו תקף לגבי חיוב

22. עיין בתוספות ישנים (מופיע בדף סח, א) ובתוספות רא"ש (סז, א) שניתן להסתפק בהבנת דבריהם.

23. וכן כתב בצפנת פענח תנינא עמוד 97.

24. עיין תפארת ישראל על המשנה שם בועז אות א.

העינוי. אמנם לפי היסוד שהבאנו הרי איסורי המלאכה קשורים לחיוב העינוי וממילא אותו לימוד קיים לגבי שניהם.²⁵

ג. ראייה נוספת ניתן להביא מדברי הגמרא במועד קטן (ט, א) העוסקת בדחיית יום הכיפורים בזמן חנוכה בית המקדש בימי שלמה:

אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש? אמרו קל וחומר, ומה משכן שאין קדושתו עולם וקרבתו יחיד דוחה שבת דאיסור סקילה (=קרבנות הנשיאים, הנחשבים לקרבנות יחיד, קרבו בזמן חנוכה המשכן אף בשבת), מקדש דקדושתו עולם וקרבתו צבור ויום הכפורים דענוש כרת לא כל שכן?! אלא אמאי היו דואגים? התם צורך גבוה הכא צורך הדיוט (=בניגוד לקרבנות הנשיאים שהיו עבודה לקב"ה כאן מדובר בשמחה של בני אדם), הכא נמי מיעבד ליעבדו מיכל לא ניכלו ולא לישתו? אין שמחה בלא אכילה ושתייה.

הגמרא שם מבארת שדרשו קל וחומר מקורבנות הנשיאים שדחו את איסורי שבת בחנוכה המשכן, ומשם למדו שגם הם יכולים לדחות את איסור האכילה ביום הכיפורים בחנוכה המקדש.²⁶ עצם הלימוד מדחיית איסורי מלאכה (בזמן המשכן) על דחיית איסורי אכילה (בימי שלמה), מלמד על שייכותם למסגרת אחת.²⁷

25. כך הובא בשם הרב סולוביצ'יק ב"מסורה" ו עמוד כג-כד.

26. שהרי גם אם "אין שמחה ללא אכילה ושתייה", מניין להתיר שמחה כזו ללא לימוד נוסף?

27. ראייה זו ראיתי שהביאו בשם הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל (מובא בספר דף קשר ב עמודים 348-350), אף ששם הלימוד קצת יותר קשה שהרי לומדים מאיסורי מלאכה של שבת לאיסורי יום הכיפורים, אבל בכל זאת משמע שאיסורי האכילה קשורים לאיסורי מלאכה. הרב יאיר קאהן העיר לי שעל אף ההבדל בין שבת ליום הכיפורים, הצד השווה ביניהם הוא ההפרדה מימות החול ולכך מתייחס הלימוד בגמרא. לפי הסבר זה נחלשת הראיה מגמרא זו, שהרי גם איסור האכילה מפריד את היום מימות החול, אך בכל אופן רואים שמהלך הגמרא מתייחס לכל איסורי יום הכיפורים כמקשה אחת וכלל לא רואה אבחנה ביניהם (הגמרא לא מציגה את היתר האכילה כלימוד נוסף אלא כנובע מהיתר המלאכה). עוד הוסיף הרב ליכטנשטיין להסביר שם שמשום כך גם טורחת המשנה (פא, א) לכתוב שאם אכל ועשה מלאכה בהעלם אחד חייב שתי חטאות, ולא אחת. היה מקום לחשוב שבגלל צירוף שני האיסורים למסגרת אחת, אין חילוק חטאות; המשנה באה לשלול מחשבה זו.

גדרם של חיובי העינוי ביום הכיפורים

נעבור עתה להגדרת חובת העינוי.²⁸ חובת העינוי מתורגמת אצל חכמים לחמישה עינויים (משנה יומא ה, א):

יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר וחכמים אוסרין.

במקורם של חמשת העינויים נחלקו הראשונים האם רק אכילה ושתייה אסורים מהתורה ושאר העינויים אסורים מדברי חכמים (רא"ש, תוספות ועוד) או שמא כל העינויים נאסרו מהתורה באופן כללי ומסרן הכתוב לחכמים לקבוע את גבול האיסור (ר"ן, רש"י וכך נראה בשיטת הרמב"ם).

לכל השיטות, ישנם לפחות שני סוגי עינויים הנלמדים מן התורה, ויש לדון מהי הגדרת חובת העינוי. לכאורה ישנם שני צדדים לשאלה זו: ניתן להסתפק האם כל איסור הוא חיוב נפרד או שמא ישנה חובת עינוי כללית המתבטאת באיסורים מסוימים. ביתר פירוט, האם איסור האכילה ביום הכיפורים מקביל לאיסורי האכילה שבשאר התורה כאיסור אכילת חלב וכדומה, או שמא יש כאן חובת עינוי כללית על ידי הימנעות מאכילה.²⁹ ננסה להציג ראיות לכל צד ולהגיע למסקנה.

ישנן מספר גמרות בסיסיות בדיני עינוי יום הכיפורים שמהם עולה כמו הצד השני בחקירה, שישנה חובת עינוי בסיסית שממנה יוצאים האיסורים השונים. מושג מרכזי שהוזכר בגמרות מסוימות בדיני יום הכיפורים הוא 'ייתובי דעתא', וממנו נגזרות הכרעות בדיני עינוי יום הכיפורים. מושג זה אינו מקביל לאיסורי האכילה שבכל התורה, ועל כן ישנם הבדלים בין איסור האכילה ביום הכיפורים לשאר איסורי האכילה המופיעים בתורה. יסוד זה עולה בפירוט מהגמרא ביומא העוסקת בדיני השיעורים (פ, ב):

מתקיף לה רבי זירא מאי שנא אכילה דכל חד וחד בככותבת ומאי שנא שתיה דכל חד וחד בדידיה? (=מה ההבדל בין שיעור האכילה ביום הכיפורים שאינו משתנה בין האנשים, ככותבת, לבין שיעור השתייה המשתנה בין כל אדם לפי מלוא לוגמיו?) אמר ליה אביי קים להו לרבנן בככותבת דבהכי מיתבא דעתיה בציר מהכי לא מיתבא, בשתיה בדידיה מיתבא דעתיה בדחבריה לא מיתבא

28. יסוד הדברים בחלק זה שמעתי מהרב מרדכי שטרנברג ראש ישיבת הר המור.

29. השלכה מעניינת לחקירה זו היא לגבי שאלת האכלת חולה באינפוזיה ביום הכיפורים. פעולה זו אינה דומה מבחינת הפעולה לאכילה אך מבצעת את אותו התפקיד ומבטלת את העינוי שביום זה. ראה התייחסות לכך בשו"ת יחל ישראל ס"ד.

דעתיה. (=ידוע לחכמים שבאכילה שיעור יישוב הדעת קבוע ובשתייה שיעור יישוב הדעת משתנה) מתקיף לה רבי זירא וכל העולם כולו בככותבת ועוג מלך הבשן בככותבת? אמר ליה אביי קים להו לרבנן דבהכי **מיתבא דעתיה** בציר מהכי לא **מיתבא דעתיה** מיהו כולי עלמא טובא ועוג מלך הבשן פורתא. מתקיף לה רבי זירא בשר שמן בככותבת ולולבי גפנים בככותבת? אמר ליה אביי קים להו לרבנן דבהכי **מיתבא דעתיה** בציר מהכי לא **מיתבא דעתיה** מיהו בשר שמן טובא ולולבי גפנים פורתא. מתקיף לה רבא כזית בכדי אכילת פרס וכותבת בכדי אכילת פרס? אמר ליה אביי קים להו לרבנן דבהכי **מיתבא דעתיה** בטפי מהכי לא **מיתבא דעתיה**.

בגמרא זו מופיע הביטוי 'ייתובי דעתא' ארבע פעמים בתור הגדרה לאיסורי האכילה והשתייה ביום הכיפורים. הביטוי מופיע הן ביחס לאיסור האכילה והן ביחס לאיסור השתייה ונראה לכאורה שאין כאן שני איסורים שונים אלא איסור כללי. כך נראה גם מעיון בגמרא נוספת העוסקת בדין השותה משקים שאינם ראויים לשתייה (פא, ב):

שתה ציר או מוריים פטור – הא חומץ חייב. מתניתין מני? רבי היא, דתניא רבי אומר חומץ משיב את הנפש. דרש רב גידל בר מנשה מבירי דנרש אין הלכה כרבי. לשנה נפקי כולי עלמא מזגו ושתו חלא. שמע רב גידל ואיקפד, אמר אימר דאמרי אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי?! אימר דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי?! אימר דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי?!

רב גידל מחלק בין מעט חומץ שמותר בשתייה לחומץ רב שאסור בשתייה. כך גם פסק להלכה רבנו ירוחם,³⁰ ואף הרחיב את החילוק לכל הדברים שאינם ראויים לאכילה (תולדות אדם וחווה נתיב ז חלק ב):

וכל הפטורים שכתבתי בין באכילה בין בשתייה דוקא מעט אבל הרבה לא.

לכאורה יש לשאול: אם האיסור הוא איסור אכילה, הרי שההיתר הוא משום שהחומץ אינו ראוי לאכילה ואינו כלול באיסור האכילה. אך אם כך מה ההבדל בין מעט להרבה? וכי יעלה על הדעת שמעט חומץ אינו ראוי לאכילה וחומץ רב ראוי לאכילה?³¹ תמיהה זו העלה המגן אברהם (תרי"ב, ה): "ובאמת הדעת נותנת דאדרבה כששותה הרבה חומץ חזק טפי מזיקו!", ומכוחה פרש את הגמרא באופן אחר.

30. הרמב"ם (שביתת עשור ב', ה) והטור (אורח חיים סימן תרי"ב) לא פסקו חילוק זה, ותמה עליהם הבית יוסף (שם) והציע שתי אפשרויות ליישוב: אפשרות אחת היא שכיוון שהגמרא לא הגדירה את ההבדל בין מעט להרבה גם הם לא חלקו, ואפשרות שנייה היא לפרש את הגמרא באופן אחר כך שאין לכך השלכה.

31. מפורש בדברי הפוסקים שהאבחנה בין מעט להרבה נכונה לא רק ביחס לאיסור אלא גם ביחס לחיוב (עיי' בדברי הבית יוסף שם ובלשון הטור ביחס לחילוק בין חומץ חי ומזוג).

נראה שגמרא זו מיושבת לפי האפשרות שהובאה לעיל בביאור איסור השתייה ביום הכיפורים. אם נסביר שאיסור השתייה אינו איסור עצמי אלא חלק מאיסור 'יתובי דעתא' רחב, יותר קל להבין מדוע קיים הברל בין מעט חומץ לחומץ רב. נראה שהבנה זו עולה מדברי הגר"א בביאורו לדין זה (שם, סעיף ט):

ודברי רבנו ירוחם עיקר שכששותה הרבה שובר רעבונו והתורה אמרה אשר לא תעונה.

משני מקורות אלו נראה שישנו חיוב כללי של עינוי ביום הכיפורים ולא איסורים פרטיים. אולם נראה שהבנה זו נסתרת ממקורות אחרים. הגמרא דנה ביחס בין איסור האכילה לאיסור השתייה וקובעת (עו, א):

שתייה בכלל אכילה היא דאמר ריש לקיש מנין לשתייה שהיא בכלל אכילה? שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך ויצהרך, תירוש חמרא הוא וקרי ליה ואכלת! ממאי ודילמא דאכליה על ידי אניגרון? ... אלא יליף שכר שכר מנזיר מה להלן יין אף כאן יין.

יש לדון במשמעות קביעה זו. מה פירוש 'שתייה בכלל אכילה' ומדוע יש צורך ללמוד זאת מדרשה? הרי אין איסור אכילה ביום כיפור אלא חיוב עינוי ומדוע שנחשוב שיש הברל ביניהם? מגמרא זו נראה אפוא שישנו איסור אכילה מסוים ביום הכיפורים ולכן יש צורך לרבות 'שתייה כאכילה'.

דוגמה דומה לכך מופיעה במשנה בשבת הקובעת ש'סיכה כשתייה' (ט, ד):

מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכפורים אף על פי שאין ראה לדבר זכר לדבר שנאמר ותבא כמים בקרבו וכשמץ בעצמותיו.

המשנה לומדת את איסור סיכה ביום הכיפורים על ידי השוואה בצורת עשייתם, הכנסת נוזלים לגוף. במקרה זה מתחדדת ההבחנה יותר. אם מבינים שאיסור השתייה נובע מחיוב עינוי, האמנם 'סיכה כשתייה'? האם יש קשר בין העינוי המסוים שבאיסור השתייה לבין העינוי שבאיסור הסיכה, הרי אלו שני סוגי עינוי שונים!³² גם ממשנה זאת נראה שישנו איסור מסוים על פעולת השתייה וממילא ניתן להשוות בין פעולת הסיכה לפעולת השתייה, שהרי בשתי הפעולות מכניסים נוזלים לגוף, ובדומה לדין הכללי של סיכה כשתייה.

נראה להסביר שאיסורי יום הכיפורים אינם איסורי אכילה רגילים ואינם חובת עינוי רגילה אלא יסוד שלישי. איסורי יום כיפור הם חלק מחובת ה'שבתון': ביום כיפור האדם חייב לשבות מפעולות מסוימות הכרוכות בהתעסקות בחומר. ממילא יש מקום

32. קשה לטעון שהשוואה היא בחיוב העינוי הכללי שאם כך השוואה לא קשורה לקשר שבין שתייה לסיכה, ומתאימה באותה מידה לכל אחד מהעינויים האחרים.

להתייחס למעשה הפיזי הנעשה בכל פעולה שהרי המטרה היא להימנע מהתעסקות בחומר, ולא להתייחס אל המטרה אליה מובילה פעולה זו, כפי שראוי אילו היה מדובר בחובת עינוי כללית. נראה שהגדרה זו עולה מדברי הרמב"ם בהגדרתו את איסורי יום הכיפורים (שביתת עשור א', ד):

מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתייה.

זהו עיקרון כללי אחד המוגדר כ"יתובי דעתא", אך הוא מתבטא באיסורים מסוימים שונים. המצווה היא השביתה אך היא מתבטאת באיסורי אכילה ושתייה רגילים (הדומים לשאר איסורי אכילה שבתורה). לפי זה ניתן ליישב את הסתירה שהובאה בין הגמרות השונות: סוגיית השיעורים נוגעת לשאלה הכללית באיסורי יום הכיפורים וככזאת נקבעת על פי העיקרון הכללי, אך האיסורים עצמם מוגדרים בתור פעולות עצמיות ולכן ניתן להשוות בין פעולת איסור אחת לפעולה דומה אף שמבחינת העינוי העיקרון בכל פעולה שונה באופן מהותי.³³

הגדרה כללית של שני הציוויים

לאחר שני חלקי המאמר ניתן להגיע לחלק השלישי המחבר את שני החלקים. לאחר שראינו שאיסור המלאכה ביום הכיפורים נובע מחובת העינוי, ואילו עינוי יום הכיפורים נובעים מחובת השביתה, נראה שישנו עיקרון אחד הכולל את שני היסודות יחד.³⁴ ביום הכיפורים אין חובת עינוי ואין איסור מלאכה אלא יש חיוב אחד כללי. נראה שחיוב זה כלול במילה 'שביתה' שהובאה לעיל ומשמעותו היא שביום הכיפורים על האדם לפרוש מענייניו החומריים. החיוב ביום הקדוש הוא שלא להתעסק בצרכים הרגילים של כל השנה, להתרומם מעליהם ולהתרכז בעבודת היום. מחיוב זה נובעים איסורי המלאכה שמטרתם להפריש את האדם מעסקי החולין שלו, ונובעים כמו כן חיובי העינוי שמטרתם להפריש את האדם מפעולות מימוש צרכיו החומריים. אסור לאדם להתעסק ביום זה במימוש צרכיו. נראה שיסוד זה עולה מדברי הרמב"ם בהלכות, כפי שהובא לעיל, אך ביתר ביאור בספר המצוות. במצוות עשה קסד מגדיר הרמב"ם:

33. לפי זה לכאורה ראוי להתיר האכלת חולה באינפוזיה שאף שמבטלת את העינוי שבאיסורי האכילה והשתייה איננה מבטלת את השביתה מפעולות האכילה והשתייה.

34. את הקשר בין איסור המלאכה לעינויים ניתן היה להסביר באפשרויות אחרות (כפי שהעיר לי הרב יאיר קאהן): אם על ידי הצגת איסור המלאכה כצער (כפי שנרמז בתחילת המאמר ומשיטת רש"י בסוגיית קניבת הירק) או על ידי הצגת העינויים כהבדלה מיום חול רגיל בדומה לחלק מאיסורי השבת (כפי שמשמע קצת מדברי הרב סולוביצ'יק בשיעוריו על עבודת יום הכיפורים סז, א ומפשטות לשון הרמב"ם). ההסבר המוצע כאן נותן משמעות חדשה לשני הדברים יחד.

'שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשתיכם' - כאילו הוא יאמר שחובה בו השביתה המיוחדת במלאכות ובמעשים, והשביתה המיוחדת במזון הגוף וקיומו, ולכן אמר 'שבת שבתון'.

הרמב"ם כלל את איסור עשיית המלאכה ואת חיובי העינוי בהגדרה אחת כללית 'שבת שבתון'.³⁵ נראה שלפי הסבר זה מובן מאוד סדר ארבעת ההלכות הפותחות את הלכות שביתת עשור - הרמב"ם מתחיל (הלכות א-ב) עם איסור המלאכה ומשווה אותו לאיסור המלאכה בשבת, לאחר מכן (הלכה ג) מרמז על החילוק הקיים בין שבת ליום הכיפורים (על ידי דין קניבת ירק), ולאחריו (הלכה ד) סומך את חיובי העינוי ומשתמש בלשון המדגישה שאף חיובים אלו קשורים ליסוד המיוחד את יום הכיפורים משאר ימי השנה, השביתה.

בתחילת מאמר זה הראינו שאיסור המלאכה ביום הכיפורים נובע מחובת העינוי, וכסיוע לכך ציטטנו את הפסוק בפרשת אחרי מות: "תַעֲנּוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְכֹל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ". אולם, איסורי יום הכיפורים מופיעים בתורה גם בפרשיית אמור ונראה שמהפסוקים שם עולה עיקרון הפרישה מהחומר המשלב את שני ציווי היום (כ"ג, כז- כח):

אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הפְּרִיָּה הוא מְקַרָּא קִדְּשׁ יְהִיָּה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַה': וְכֹל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כְּפָרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְפָנֵי ה' א-לֵהֵיכֶם.

התורה מצווה על המלאכה ועל העינוי "ועניתם את נפשתיכם... וכל מלאכה לא תעשו", ומדוע? "כי יום כפרים הוא לכפר עליכם". נראה שגם חלק מהפרשנים הולכים בכיוון דומה, וראש וראשון להם רבי אברהם אבן עזרא בפירושו לפסוק כט:

וטעם שלא יעשו מלאכה, שלא תהיינה הנפשות מתעסקות חוץ מבקשת כפור העונות.

ובדומה לכך כתב רבי עובדיה מספורנו (שם כח):

וכל מלאכה לא תעשו. כי יום כפורים הוא. כי ראוי ביום כזה לפנות משאר עסקים לתת לב להשיג מחילה וכפרה, על הפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגושו (ישעיה נח, ג).

הטעם שמובא לאיסור המלאכה הוא פרישה מענייני החומר, ונראה שניתן להרחיב יסוד זה גם לחיובי העינוי כפי שעולה מסמיכות הפסוקים.

35. אמנם מנה את איסור המלאכה בתור מצווה נפרדת (קסה) אך כללם בעיקרון אחד המתבטא בשני תחומים.

האור החיים מסביר באופן דומה אך שונה את משמעות איסור המלאכה, אך גם הוא מקשר זאת למהותו של יום הכיפורים כיום כפרה:

וכל מלאכה וגו' כי יום כיפורים וגו'. נתינת טעם זה הוא על דרך מה שאמרו בסוטה דף מ' שאין אומרים פסוקים כשהכהנים מברכין את העם והטעם אמרו וזה לשונם כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין עד כאן, ולדרך זה אמר וכל מלאכה לא תעשו, והטעם כי יום כיפורים הוא פירוש כי עיצומו של יום מכפר ויש לך אדם שהזמן מכפר עליו והוא עסוק במלאכתו, והמשכיל על דבר עיצומו של יום לבבו יבין המכפר כי הוא אדון המאיר היום לסגל סגל דבר זה.

נראה שזו משמעות האמירה³⁶ שביום הכיפורים ישראל נדמים למלאכים. משמעות ציווי התורה ביום הכיפורים היא פרישה מענייני החומר והידמות למלאכים. נסיים בדברי המדרש³⁷ שנראה שמפרש כך חלק מעינויי יום הכיפורים ומפתח יסוד זה:

"ראה סמא"ל שלא נמצא בהם ביום הכיפורים חטא אמר לפניו ריבון כל העולמים יש לך עם אחד כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי ישראל אין בהם אכילה ושתייה כך ישראל אין להם אכילה ושתייה ביום הכיפורים, מה מלאכי השרת שלום ביניהם (כך ישראל ביום הכיפורים מה מלאכי השרת)³⁸ יחפי רגל ביום הכיפורים כך ישראל יחפי רגל ביום הכיפורים, מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדים על רגליהם ביום הכיפורים, מה מלאכי השרת שלום ביניהם כך ישראל שלום ביניהם ביום הכיפורים, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא ביום הכיפורים. והקדוש ברוך הוא שומע עתירתן של ישראל מן הקטגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקום ועל הכהנים ועל כל הקהל מקטון ועד גדול ועל כל עונותיהם של ישראל ועל כל העם, שנ' וכפר את מקדש הקדש".

סיכום

במאמר זה ניסינו להגדיר את מהותם של שני ציוויי יום הכיפורים, איסורי המלאכה וחיובי העינוי. תחילה עסקנו באיסור עשיית המלאכה ביום הכיפורים, והראינו שהגדרתו שונה מאיסור המלאכה בשבת וקשורה יותר לעינוי הקיים ביום זה (כפי שראינו בדוגמת היתר קניבת ירק, מהשוני בסוגי העונשים, וממחלוקות התנאים

36. המובאת בדברים רבה פרשת ואתחנן ביחס לאמירת ברוך שם כבוד מלכותו בקול רם ביום הכיפורים "שהם כמלאכים".

37. פרקי דרבי אליעזר פרק מ"ה (הוצאת "חורב". בהוצאות אחרות מופיע בפרק מ"ו).

38. חסר שם ונראה שכצ"ל.

בנושא). לאחר מכן עסקנו בחיובי העינאי שביום הקדוש, דנו האם הם מבטאים חובת עינאי כללית או פעולות מסוימות שנאסרו, והבנו שאלו פעולות מסוימות שנאסרו כמימוש עיקרון כללי של שביתה מפעולות חומרניות. בסיום המאמר הצענו ששתי הנקודות שהעלנו מצטרפות להגדרה כללית של יום הכיפורים בתור 'יום שבתון' בו מענים את הגוף לצורך פרישה מענייני החומר והתרכזות בעבודת היום הקדוש והראינו שנקודה זו מופיעה בפשטי הפסוקים המתארים את מהותו של יום הכיפורים. נתפלל שנזכה ביום זה להתעלות על ענייני החומר ולהתמקד בעבודת היום הקדוש ויתקיים בנו "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".